

Bir Adam Yaratmak (Eser İncelemesi)

BİR ADAM YARATMAK

Kendisini yakından tanıyanlar takdir edecektir ki Üstad Necip Fazıl, tek yönü olan bir şahsiyet değildir. O'nun Sanatkârlık, fikir adamlığı, aksiyonerlik gibi yönlerine ek olarak, hayatının belli dönemlerinde ve özellikle de son kısmında öne çıkan, gönül adamlığı gibi, tanıyanına malum bir yanı da mevcuttur. Tek başına pekçok alanda yetkin olmayı başaran, tek başına birkaç insan olan Üstad'ın, neredeyse tamamı haricî olan çeşitli sebeplerden dolayı sadece sanatkârlık yönü öne çıkarılmakta, bu yönünü de, yine muhtelif sebeplerle, şairliği temsil etmektedir. Biz bu çalışmamızda, onun sanatkar mizacının farklı bir cephesini temsil eden bir başucu eserinden bahsedeceğiz: "Bir Adam Yaratmak" isimli tiyatro eserinden...

Batılı mânâdaki tiyatro anlayışının ortaya çıkışı iki yüzyılı bulmayan ülkemizde, tiyatro, çok daha köklü bir edebiyat dalı olan şiirden kalitece ve kendisine gösterilen temayül yönüyle geride kalmış, fakat bu geride kalış, kaliteli gibi görünen, yahut zamanın şartları sebebiyle ilgi uyandıran tiyatro eserlerinin varlığıyla (Vatan Yahut Silistre gibi) zaman zaman ortadan kalkmıştır. Birinci grup tiyatro eserlerinin, yani kalitesiyle sivrildiği izlenimini veren tiyatro yapıtlarının birçoğu malesef sanat ve fikir değeri yönüyle vasatı aşamamış, yalnızca basın-yayın kanalıyla yapılan ve çoğu samimiyetsiz yahut amaçlı olan övgüler sayesinde belli bir ilgi toplayabilmiş, neticede de silinip gitmiştir. Yine bu grup eserler içerisinde, hakikaten kaliteli olduğunu hissettirenler ise, yabancı örneklerle karşılaştırıldığında mağlup olmaya mahkum olduğu kanaatini, tiyatro izleyicileri ve okurlarında uyandırmaktadır. Fakat bu eserlerden herşeyiyle sıyrılarak zirve noktasını mesken tutan bir tanesi vardır ki, o, ilk

sahnelendiği dönemde izlenme rekorları kıran, sahibine “Türk Shakespeare” denilmesinde belki de bir numaralı etken olan ve gerek diyaloglarıyla, gerek işlediği konuyla, gerekse içerisinde vukubulan olayların çarpıcılığıyla okuyucusunu, izleyicisini büyüleyen, Bir Adam Yaratmak’tır.

Kıymet hükmümüzü başta kaydettikten sonra, şimdi eserin oluşturuluşunu, içeriğini anlatalım, kısa bir tahlilini yapalım ve eser hakkındaki bazı görüşleri inceleyelim:

Bir Adam Yaratmak, Üstad’ın “mistik şair” olarak anıldığı döneme ait bir eserdir ve 1937 yılının 8 temmuzunda tamamlanmıştır. Buram buram buhran kokan bu eserin yazıldığı bu dönemde, Üstad’ın içerisinde bulunduğu halet-i ruhiyeye baktığımızda, piyesin sahip olduğu müthiş derinliği, müellifinin fildişi kulesinden dışarıya bir lav kütlesi gibi fıskırmaya başlayan korkunç akışına bağlamak mümkün olacaktır. Zira üstad bu devirde, öz ağzından kafatasını kusacak raddeden çıkmakta olmanın verdiği bir hisle içindekileri dökerek rahatlatma çığırındadır ve onun çıldırtıcı nefis muhasebesini, bitmek tükenmek bilmez hafakanlarını ve çıkış yoluna dair gördüğu ışığı anlattığı, en büyük değeri atfettiği eseri olan Çile’nin kaleme alınması fikri de, Bir Adam Yaratmak’ın yazılmaya başlanmasından hemen önce doğmuştur (Çile, Bir Adam Yaratmak’ın tamamlanmasından 2 yıl sonra bitecektir.) Üstad Allah’ı arama çığırındadır ve onun erdiricisi Esseyyid Abdülhakim Arvasi hazretlerinin tesiri günbegün onu zaptetmektedir. Sürekli arayan ve kendinden kaçmak için bohemliğe sarılan bir bünyenin, sınırsız arayışı sebebiyle çektiği acıyı dindirerek, bu savruluşu yalnızca girdiği yoldan kaynağını alan ve zaman zaman artan, zaman zaman durulan hataratlarla sınırlayan bir çığır açılacaktır bu devirden sonra Üstad’ın önünde. Kendi teşbihlerini kullanalım: Üstad, soru işaretinin zavallı kararsızlığı ve karmaşasından, ünlem işaretinin taşıdığı vakarın hakkını verme noktasına geçiş yapmaktadır. Onun arayışı, Allah yolunun yolcularını takipte karar kılmakta, Üstad ebedî kurtuluşun müjdesini sezmeye

başlamaktadır. Belirttiğimiz gibi, onun bu devirde içerisinde bulunduğu hali, Çile şiiri tüm netliğiyle açıklamaktadır. Bir Adam Yaratmak'ın sahip olduğu derinliğine fikri, zihinleri yoran ve insanı şaşkına çeviren buluşları; ancak cins kafaların etrafında şekillenebilecek, masivaullahı terkte neticelenen harika kurgusunu, üstadın içerisinde bulunduğu ruh haliyle izah etmek mecburiyeti sözkonusudur. Bir Adam Yaratmak, ürkütücü bir çilenin neticesinde beliren aydınlığın görüldüğü anda kaleme alınmış olmanın getirdiği his ve fikir yoğunluğuna fazlasıyla sahip bir şaheserdir.

Bu, hadisenin aslını yansıtan ve mücerret şeraiti belirten tespitten sonra, Bir Adam Yaratmak'ın yazılmasına vesile olan müşahhas hadiseleri kısaca zikretmek gerekir:

Hayatının ilk 40 yılında verdiği eserleriyle edebiyat çevrelerinin büyük ilgisini toplayan, fakat sanatını Allah'a adanmasının ve O'nun yolunda kullanmaya başlamasının tamamen hissedilişini mütakiben, İslam düşmanı, yahut en azından İslam'a kayıtsız olan sistem uşaklarının hakkındaki övgüleri bir anda sekteye uğrayan Üstad Necip Fazıl, o güne kadar eser vermede çekingen davrandığı tiyatro sahasına girmeye, "muhteşem bir aktör" olarak sıfatlandırdığı ve sanatkarlığına büyük bir saygı beslediği Muhsin Ertuğrul'un teşviğiyle ikna olmuş ve 1935 yılında, münekkidlerin beğenisini kazanan, fakat izleyici teveccühü görmeyen ilk tiyatro eserini, Tohum'u kaleme almıştır. Bu eser, Üstad'a eseri bizzat oynayacağına dair söz veren Muhsin Ertuğrul tarafından sahneye aktarılmış, henüz oynanmadan "7 Gün" dergisinde bir kısmı tefrika edilmiş ve büyük bir alaka uyandırmış, fakat ilk birkaç temsilin ardından boş koltuklar önünde oynanır hale gelmiş, kısa zamanda da gösterimden kalkmıştır. Bu eserin, bir tiyatro eseri olarak başarısızlığı üzerine, Üstad, bir izleyici olduğu takdirde neler söyleyeceğini şu şekilde belirtmektedir: "Bu piyes dinamik hayat akışına ters, küçük hareket bahaneleri etrafında, hep mücerret fikirlerle örülü (diyalog) manzumelerinden ibarettir ve tiyatro eseri değildir. İçindeki

fikirlerle gelince, onlar makalelik şeylerdir ve kıymetleri ayrı bir mevzu...”

Üstad, bu hadiseden sonra, iki belirgin sebepten dolayı yeni bir piyes yazmaya karar vermiştir. Bunlardan birincisi, Abdülhakim Arvasî hazretlerinin teşviğiyle kırmak istediği fildişi kulesini dağıtabilmek, halkın her tabakasını telkini altına alan, fikir ve kurguda kusursuz bir şaheser ile insanları metafizik ürpertilere ve Allah arayışına yöneltip ulvî dava yolunda ilk temelleri atmak ve sanatı, hakkını vererek bir silah gibi kullanabilmenin misalini teşkil etmektir. İkincisi ise, sanatına saygı duyduğu Muhsin Ertuğrul’un itibarını kurtarma düşüncesidir ki, Tohum ilk yayınlandığında onu evinde Babıali seçkinlerine okutan ve eser hakkında “şaheser” ifadesini kullanan dönemin münekkidlerinden Selami İzzet’in, Tohum’un son temsillerinden birisinde Üstad’ın kulağına eğilerek, “Yaktın adamı, yazık oldu Muhsin’e!” demesi, onun Bir Adam Yaratmak’ı yazmaya karar vermesinde ikinci müşahhas sebep olmuştur. Bu düşünceyi Üstad’ın kendisi de taşımaktadır, fakat sanatına saygı beslediği, kendisini tiyatroya teşvik eden Muhsin Ertuğrul’un küçük düştüğünün farklı bir kişi tarafından böylesine bir ifadeyle dile getirilmesi, ziyadesiyle müteessir kılmıştır onu. Bu şartlar, onu hem kendi, hem de Muhsin’in sanatını geniş halk tabakaları nezdinde kurtarabilmek ve daha evvel bahsettiğimiz mücerret sebepleri neticelendirmek için çalışmaya itmiştir.

Üstad, Bir Adam Yaratmak’ı yazmaya, o dönemlerde çalışmakta olduğu İş Bankası tarafından Zonguldak’taki 63. ocak idaresinin teftişi için görevlendirildiğinde başlamış, teftiş heyeti reisinin onu hayli konforlu, tabiatla iç içe bir köşkte eserini yazması için teşvik etmesi ve izinli sayması üzerine de, bu teftiş onun için büyük bir fırsata dönüşmüştür. Yaşadığı buhranlardan kaynağını alan bu eseri kaleme aldığı esnada Üstad, yine çeşitli buhranlar yaşamış, ayrıca geçirdiği at kazasının neticesinde ölümün eşiğinden dönmüştür. Maddî ve

manevi şartların uygun oluşu, onu, kendisini piyesine vermesi hususunda hayli rahatlatmış ve Zonguldak'ta yazılmaya başlayan piyes, yine Zonguldak'ta, 8 temmuz 1937 Perşembe gecesi tamamlanmıştır.

Eser tamamlandıktan sonra, Üstad, eseri daha önceden kendisini şahsına ve sanat kabiliyetine karşı mahçup hissettiği Muhsin Ertuğrul'a okumuş ve o da, gözyaşları içerisinde eseri oynamayı kabul etmiştir. Bu eser 1937-1938 kışında oynanmaya başlanmış ve 10 ay gibi uzun bir süre kapalı gişe olarak gösterilmeye devam etmiştir. Öyle ki, paradiler dahi kapasitelerinin üzerinde seyirciyle dolmuş, tiyatro kültürünün pek de aşınası olmayan ülkemizde Harbiyeli öğrenciler okuldan kaçarak piyese akın etmiştir. Matbuatta eseri kuşatıcı yorumlara rastlamak pek mümkün olmasa da, üstad, eseri yazarken amaçladığı halkın her kesimine ulaşip onları kucaklayabilme idealinde ve Muhsin Ertuğrul ve kendi sanatının iade-i itibarını temin etme fikirlerinde ziyadesiyle muvaffak olmuştur. Eser, baş aktörün beğenisini o raddede kazanmıştır ki, Muhsin Ertuğrul, 38 derece ateşe sahip olduğu bir akşam yine sahneye çıkmış ve piyesi tamamladıktan sonra hiçbir hastalığı olmadığını, eserin buna sebep olduğunu üstada bizzat kuliste söylemiştir. Ayrıca o günlerde, o günden sonra yalnızca Üstad'ın ve Shakespeare'in oyunlarını temsil etmek için aktörlüğünü muhafaza edeceğine dair açıklamalar yapmıştır büyük aktör. Eserin gerek kendisi, gerekse oynanışı sebebiyle İstanbul'daki gösterilerde ruhi bunalım geçirerek tiyatroyu terk edenler olmuş, bu eserin üzerinde bıraktığı tesirin şiddetine dayanamayan Falih Rıfkı Atay'ın ikinci eşi Mehruba hanım, Ankara'daki gösterimlerden birinde baygınlık geçirmiştir. Eser oynanırken, Üstad'ın mürşidi ve erdiricisi olan Esseyid Abdülhakim Arvasî hazretleri de, Muhip ve Şakir isimli iki yakınını temaşaya göndermiş, Üstad'ı ziyadesiyle sevindirmiştir. Yaklaşık 10 ay kadar büyük bir ilgi görerek sahnelenen bu eser, Muhsin Ertuğrul tarafından, tam olarak bilinmeyen bir sebeple perdeden kaldırılmış ve bu piyes, Muhsin Ertuğrul tarafından bir daha oynanmamıştır. Bu sebep,

Üstad'ın da Bab-ı Ali'sinde kaydettiği üzere, ilginç bir mizaca sahip olan Muhsin Ertuğrul'un Tohum'u oynarken yaşadığı başarısızlığa gönderme yapmak istemesi olabilir. Fakat net olarak bilinmemektedir.

Eserin yazılışı ve sahnelenişi hakkında kısa bir bilgi verdikten sonra, şimdi de bu şaheseri daha yakından ele almaya çalışalım:

Bir Adam Yaratmak, Ölüm Korkusu isimli bir piyes yazan ve piyesinin baş karakterini kendi hayatında vukuubulan hadiselerin çerçevesinde oluşturan muharrir Hüsrev'in etrafında şekillenmiştir. Ölüm Korkusu isimli piyesi büyük bir beğeni toplayan Hüsrev'in hayatında, yazdığı oyunda meydana gelen hadiselerin önemli bir bölümü yaşanmıştır. Zira orijinal bir karakter yaratmak, insan muhayyilesinin kudret hududu haricinde bir iştir ve güzel beşerî eserler, insanın en ziyade vâkıfı olduğu hakiki bir hayatın izlerini taşımaktadır çoğu zaman. Eser ile Hüsrev'in hayatı arasındaki paralellikler aslında ilk etapta Hüsrev'in dikkatini çekmiş, onu tesiri altına almış değildir. Fakat bu hal bir gazeteci tarafından Hüsrev'e hissettirildiği andan itibaren, piyesinde yer alan ve kendini evinin bahçesindeki incir ağacına asan kahramanın yaşadıkları, ki Hüsrev'in ve Ölüm Korkusu'ndaki kahramanın babası bu akibetle hayattan ayrılmıştır, Hüsrev'in hayat ve fikirlerini tesiri altına alır. Hüsrev, yazdığı piyesi oynamaya başlar tabir yerindeyse. Değişmez ulvi hakikat olan kader de bu oyunu oynaması için Hüsrev'e her türlü desteği sağlamaktadır. Hüsrev, Ölüm Korkusu piyesinde yarattığı karakterin annesini sehven öldürmesine nazire yaparcasına, platonik sevdalısı Selma'nın bir kaza kurşunuyla hayatına son verir. Piyesindeki kahramanın bunalımlarını yaşamaya başlar ve bu esnada zor durumlara düşer, perdeler arkasındaki hakikati aramak için zihninde dönüşü olmayan yolculuklara çıkar muharrir. Bu sırada, onun şöhretini kendi şöhretlerini arttırmak için kullanmak isteyen dost bildikleri, Hüsrev'i rahat bırakmamakta ve onu arkadan vurmaktadır. Ünlü bir

psikolog olan arkadaşı Nevzat, Hüsrev'i hususi muayenehanesinde akıl sağlığını kaybettiği şayiasına istinaden yatırarak halk nezdinde reklam yapmak istemekte, gazete patronu olan Şeref isimdeki bir diğer dostu ise onunla ilgili sansasyonel haberler yaparak ünlü muharririn ruh muvazenesini yitirdiğini ilan etmektedir. Hüsrev, tüm bu olanları acı içerisinde izlemekte, çevresinde vukuu bulan her hadisenin kendisini daha da yalnızlaştırdığının farkına varmakta, neticede de buhranlarına sarılmakta, kahramanıyla özdeşleşmekte olduğunu görmekte ve Allah'ın üstün kaderine müdahale ettiği düşüncesiyle kahrolmaktadır. Nefsinin muhasebesini öyle bir raddeye vardırması, buhranlarının öyle bir esiri olmuş ve aramak, çırpınmak kendisine öyle yapışmıştır ki, ona çok fazla düşünmemesi gerektiğini söyleyen ihtiyar uşağı Osman'a, çaresizliğini şu şekilde ifade edecek hale gelmiştir: "Osman, hiç bıçağın deştiği yerden kan akamaz olur mu? Benim de beynimden kan akıyor. Ben düşünmüyorum, beynim kaynıyor. Görüyorum, gözlerimi yumunca görüyorum. Beynimin etten yuvarlağı üstünde her düşünce bir damla siyah kan gibi yuvarlanıyor. Ben istemiyorum Osman! Fakat hiç bıçağın deştiği yerden kan akamaz olur mu?"...

Hüsrev, hafakanlarının ayyuka çıktığı ve çevresindekilerin ona delirmiş gözüyle bakmaya başladığı bir anda, yazdığı Ölüm Korkusu piyesinin final sahnesini oynamak üzere kendisini incir ağacına asmak niyetiyle köşkün bahçesine çıkacak, fakat incir ağacının yerinde durmadığını görünce kahrolacaktır. Onun, yazdığı piyesi oynamaya başladığını farkedenden annesi, evin yaşlı hizmetkarına ağacın kesilmesini emretmiş, neticede de oyun bozulmuştur. Ruh doktoru olan arkadaşı Nevzat'ın, onun çevresine zarar verme ihtimali bulunan bir deli olduğu ihbarına istinaden eve gelen polislerle beraber tımarhaneye gitmeyi kabul eden Hüsrev'in, kirlenmiş olan ve insanı zehirli oklarıyla yaralayan cemiyetten tecrit edilmiş bir mekanda, ölümünden sonra kendisine karşı beslediği aşkı keşfettiği platonik sevgilisi Selma ve annesinin mücerret bir alemdeki kollarında yaşamak üzere tımarhaneye kaçıışı eserin son

sahnesinde anlatılmaktadır. Bu çilekeş kahramanın piyesi kapatan sözleri, onun tımarhaneye gitmesi halinde yaşayamayacağını söyleyerek oğluna “Gitme!” diye yalvaran ihtiyar annesine mukabildir: “Ne yapayım anne! Kestiniz incir ağacını!”...

Anlattığımızdan çok daha detaylı hadiselere sahip olan ve bu detaylarında da başlı başına farklı düşünce harikaları bulunan bu piyesin olaylarından daha fazla bahsetmeyi, eserin insanı teşvik etmesi gereken gizemine yapılmış bir haksızlık olarak telakki ettiğimizden, hadise akışına dair daha fazla malumat vermeyi fuzuli görüyor ve bu noktadan itibaren piyesin geneli hakkındaki fikirlerimizi aktarmayı daha uygun buluyoruz.

Bir Adam Yaratmak, diyaloglarının oluşturuluşu yönüyle dünyanın gelmiş geçmiş en büyük tiyatro yazarı olan William Shakespeare’i hatırlatmaktadır. Bu hakikati farklı bir şekilde ifade eden ve Bir Adam Yaratmak’ı, “Creating a Man” ismiyle İngilizce’ye tercüme eden Pakistan’lı yazar ve tercüman Masud Akhtar Shaikh, İngiliz edebiyatı için Shakespeare neyse Türkiye için de Üstad’ın o olduğunu ve şahsen Üstad’ın eserlerinin Shakespeare’inkilerden üstün olduğunu düşündüğünü söylerken büyük bir hata yapmıyordu. Üstad’ın, farklı otoritelerce Türk Shakespeare’i olarak anılmasında en büyük paya bu eserin sahip olduğunu söylesek yanılmış olmayız, zira istisnasız bütün tiyatro eserleri Türkiye ortalamasının üzerinde olan ve bu eserlerinden önemli bir bölümü de dünya üzerindeki muadillerini aşabilecek kalitede olan Üstad’ın Bir Adam Yaratmak’ı, Shakespeare’in Hamlet’i Shakespeare’in o mükemmel eserleri arasında hangi mertebeye sahipse, Üstad’ın eserleri arasında o mertebeye sahiptir, bir zirve noktasıdır, zirvenin zirvesidir. Diyalogların örülüğü, insanı öyle bir hale sokmaktadır ki, eseri okurken yahut izlerken Hüsrev’in yaşadıklarını hissetmeye başlayanlar olmakta, daha önce perdenin arkasını kurcalamaya yanaşmamış, nefis muhasebesinin ne olduğunu öğrenememiş olanlar dahi bu eserde çok şey bulmaktadır. Önceki paragraflardan birisinde bahsettiğimiz,

eserin oynanışı esnasında fenalık geçirenlerin yanısıra, şahsen tanıdığım ve İslam'ı hem bilme, hem yaşama hususunda gayet imrenilecek bir mertebede olduğu fikrini taşıdığım bir tarikat ehlinin de tekamülünün başlangıç noktası olarak Bir Adam Yaratmak'ı göstermesi, şaşılacak bir hal değildi şahsım için. Bir Adam Yaratmak, satır aralarındaki mesajlarıyla bir hayatı değiştirebilecek kudrete sahiptir ve bu yönüyle, sadece zevk alınacak ve hayranlık dolu bir çehreyle seyredilecek bir eser değil, insanı yüreğinin ve beyninin en hassas noktalarıyla yakalayan ve bu noktaları hakimiyetinde yönlendiren bir belagat harikasıdır.

Çevrenin, kahramanı mağlup etmesi temeli üzerinde yükselmesi yönüyle, bazı münekkitler bu eseri Ibsen tarzı tiyatrolara benzetmektedir, fakat Ibsen'in tiyatrolarındaki kaba natüralizmin aksine Bir Adam Yaratmak'ta kaderin asıl belirleyici rolü oynadığı bir hakikattir. Zira piyesin etrafında döndüğü karakter olan Hüsrev, eserinin temelini kendi hayatında bulunan izlerle oluşturmuş, fakat bir noktadan sonra eserinde yer alan ancak kendi hayatında henüz gerçekleşmemiş bulunan hadiseleri tevafuken oynamaya başlamıştır. Lakin eserin bir başka güzel noktası, Türk filmlerindeki tahmin edilebilir olma hatasına düşülmemesi ve Hüsrev'in, kendini asacağı sırada, beklenenin aksine, eserindeki kahramanın muvaffakiyetini yakalayamaması, incir ağacının kesilmiş olmasıdır. Bunun gibi hamleler eseri bütün olarak tahmin edilebilir bir akış tarzına hapsetmemiş, onun bayağılaşmasını iniş ve çıkışlarla engellemiştir.

Eserdeki yan karakterler üzerinde durulduğunda da, özel manada dönemin çürüklüğünü, genel manada ise insanların kendi çıkar ve kariyerleri için dostlarını arkadan nasıl hançerleyebildiklerini remzlendiren tiplere rastlıyoruz. Bunun dışında eserdeki yan karakterlere bakarak hakiki dostun, annelerin saflık ve halisiyetinin, ölümle ayrılınca dek fark edilemeyen trajik platonik aşkların da üzerinde müstakil yazılarla durmak mümkündür. Zira bu fikirleri sembolize eden

şahıslar büyük bir başarıyla çizilmiştir ve üzerlerinde biraz durulduğunda, kendilerine biraz dikkat edildiğinde ne gibi derin tahlillere ulaşmanın mümkün olacağı gayet barizdir.

Bir Adam Yaratmak'taki ilginç sahnelerden birisinin, dönemin meşhur kaleşörlerinden birini ne hale düşürdüğünden bahsetmezsek, mühim bir noktayı atlamış oluruz. Piyesin üslubu hakkında bir parça fikir vermesi açısından, sebep olduğu ilginç hadiseyi daha sonra anlatacağımız bir parçayı aşağıya almakta fayda görüyoruz. Bu diyalog, gazete patronu olan Şeref'in Hüsrev'i elde etmek isteyen karısı Zeynep'in, Hüsrev'e karşı beslediği hislerini aşikar ettiği bir anda, Şeref'in olay mahalline gelmesi üzerine arkadaki odaya saklanmasını mütakip vukuu bulmaktadır ve piyesteki en can alıcı hadiselerden birisidir. Zamanenin elit tabakasının basit kadınını remzlendiren Zeynep'in kocası Şerif, bu hadiseden önce Hüsrev'in ruh sıhhatinin bozulduğuna dair bir haber yayınlamıştır ve gazete Hüsrev'in elindedir:

İKİNCİ PERDE – YEDİNCİ SAHNE (Şeref – Mansur[Hüsrev'in arkadaşı, muharrir/Trr] – Hüsrev)

(Mansur paravananın yanı başında durur. Oradan gözleriyle takip eder. Şeref hızla Hüsrev'e yaklaşır. Ellerini uzatıp bir şeyler anlatmak ister gibi durur. Hüsrev'in elindeki gazeteyi gorur. Hüsrev, gazeteyi elinden bırakır. Şeref, Hüsrev'in halinden ürkmüştür. Birşey söyleyemez.)

HÜSREV – Ne yüzle geliyorsunuz buraya Şeref Bey?

ŞEREF – Teessürünüzü söylediler. Geldim. Neden bu infial? İzah eder misiniz?

HÜSREV – Anlamıyor musunuz?

ŞEREF – Anlamıyorum. Gazetede bugün çıkan şeylerden müteessir olduğunuzu tahmin ediyorum. Fakat hakkınız var mı?

HÜSREV – Demek hakkım yok!

ŞEREF – Elbette yok. Sizin gibi, herkesin tanıdığı, herkesin sevdiği bir insan, ne kadar alâka çeker bilirsiniz. Biz de öğrendiğimizi yazdık.

HÜSREV – (Kendisine gelmeğe çalışarak) Ben hiç bir okuyucu tasavvur edemem ki, başkasının bu türlü mahremiyetine tecessüs duyacak kadar ruh iffetinden sıyrılmış olsun. İftira etmeyin müşterilerinize!

ŞEREF – Okuyucu budur.

HÜSREV – Hayır, okuyucu bu değildir. Siz busunuz. Bir kere okuyucuyu tanımıyorsunuz. Yüzünü, biçimini, isteklerini bilmiyorsunuz. Onun seciyesi üstündeki kıyasları, kendinizde arıyor ve buluyorsunuz.

ŞEREF – Farzedelim ki, böyle.

HÜSREV – Böyle olunca mesuliyeti üzerine alacak kadar benlik ve haysiyet sahibi olmanız lâzım.

ŞEREF – (İrkilerek) Hüsrev Bey, çok ileriye gidiyorsunuz. Sizi mazur görüyorum. Çünkü...

HÜSREV – Çünkü?

ŞEREF – Hastasınız.

HÜSREV – Güzel, belki hastayım. Yalnız şu anda beni hasta bilmeyin! Bu sözlerde hazmedilemeyecek bir şey buluyorsanız, onları sıhhatli bir adamdan, sıhhatli bir dakikasında çıkmış farzedin!

ŞEREF – Hüsrev Bey, rica ederim.

HÜSREV – Evet. Öyle farzedin! Mukabelenizi çok merak ediyorum. Hiç olmazsa mukabelenizde biraz şeref görmeğe muhtacım.

ŞEREF – (Bir adım geri çekilir. Mendiliyle terini siliyormuş gibi alnını uğuşturur) Hareketinize şimdi mukebele etmiyeceğim. Her şeyden evvel gösterin bana, suç bu hareketin

neresinde?

HÜSREV – (Nefret dolu gözlerle, Şerefi uzun uzadıya tartar)
Bir adam ki, içinin cehenneminde yanıyor; herkesin malik olduğu en basit müdafaa silâhlarını, maskelerini kaybetmiştir. Bu adamı, şunun bunun keyfini gıcıklemek için teşhir etmekte suç yok mu?

ŞEREF – Niçin olsun? Demek ki, herkes bu adamla alâkadar!

HÜSREV – Herkesin bu adamla alâkası, onda yalnız kendisine ait bir taraf, manevî bir fert hak ve mülkiyeti bırakmaz demek?

ŞEREF – Cemiyetin malı olan insanlar, şüphesiz ki biraz şahıs mülkiyetlerinden feda ederler.

HÜSREV – Bu fedakârlık belki herkesle müşterek, dış çizgilere aittir. Onların ferdiyetlerindeki en mahrem maktaları herkese göstermekten sizi alıkoyan hiçbir duygunuz yok mu?

ŞEREF – Yok!

HÜSREV – (Sol elinin parmaklarıyla yüzünü taraklar. Suratı çatlayacak gibi) Yalnız bu tarzınız beni çıldırtabilir. Ben demek kimseyle müşterek ölçüsü kalmamış bir zavallıyım. Demek ben bu toprağın üstünde yaşamıyorum. Demek ki benim beynim, kimsede olmayan bir takım vehim nebatları yetiştiren bir hastalık tarlası! Allah'ım! Ya ben bir deliyim, ya karşımdaki adam insanın bakamıyacağı kadar düşkün bir yaratılış!

ŞEREF – Hüsrev Bey, siz hakikaten delisiniz ve yavaş yavaş bana mazur bir insan olduğunuzu unutturacaksınız!

(Paravananın yanındaki Mansur, nefretle Şerefe bakar. Bir iki adım yaklaşır. Hüsrev omuzları hafifçe bükük Şerefe karşı.)

HÜSREV – Ah, keşke unutturabilsem! Kuzum, bana bir kere daha söyleyin! Duygu cevherinden bu kadar nasipsiz olmayı kavriyamıyorum. Bir insan hayat ve hususiyetinde, yabancı gözlere göstermiyeceğiniz sizce hiçbir nokta yok mu? Bunu

görmekten ve göstermekten sizi alıkoyan hiçbir ulvî sansür yok mu sizde?

ŞEREF – Yok, demiştim.

HÜSREV – Bir insan hakkında, ne olsa yazar mısınız gazetenizde?

ŞEREF – Yazarım.

HÜSREV – Bunu yaparken teşhir ettiğiniz insanla içinizde müşterek bir merkez, bir hassasiyet ve bir perdiyet merkezi, kanamaz mı?

ŞEREF – Hüsrev Bey! Ben edebiyattan anlamam. Ben gazeteciyim. Bir ticarethanenin sahibiyim. Ticarethanenin vazifesi budur, ben vazifemi yaptım.

HÜSREV – Demek bu duygu, sizce edebiyat!

ŞEREF – Ben ticarethanemin kanunlarına bağlıyım. Vazifeme engel olacak başka hiçbir şeyi tanımam.

HÜSREV – Başka hiçbir şeyi tanımaz mısınız? Yalvarıyorum, bir kez daha söyleyin.

ŞEREF – Tanımam.

HÜSREV – Gizlilik, örtünme ihtiyacı, kendi kendinize sahiplik gibi hiçbir manevî kıymet?

ŞEREF – Boyuna tanımam, diyorum.

HÜSREV – Ya deminki kıymetler şahsınıza bağlı olursa?

ŞEREF – İcabında onları da yazarım. Elverir ki doğru şeyler olsun.

HÜSREV – Doğru ha? Benim için yazdığınız şeylerin doğru olduğunu nereden biliyorsunuz?

ŞEREF – Selma'nın not defterinden. Onu karım bulmuş. Bana

verdi, ben de neşrettim.

HÜSREV – Neşir fikrini de karınız mı verdi acaba?

ŞEREF – Evet, o verdi. Hatta ısrarla teklif etti.

HÜSREV – Yalnız beni herkese değil, karınızı da bana teşhir ediyorsunuz. Bu kadar mesuliyet hassasından mahrumsunuz.

ŞEREF – Veren karımsa, neşreden de benim!

HÜSREV – Ve daha ne olsa neşredersiniz. Sizi bundan alıkoyacak hiçbir duygunuz yok. Öyle mi?

ŞEREF – Cevap vermemeyi tercih ediyorum Hüsrev Bey.

HÜSREV – Hatta kendinize ait olsa da neşirde mahzur görmezsiniz.

ŞEREF – Fakat Hüsrev Bey!

HÜSREV – Söyleyin, bu kadarcık olsun söyleyin! Kendinize ait olsa da neşirde tereddüt etmez misiniz?

ŞEREF – Ne olursa olsun!

HÜSREV – Ya bir erkeğin bütün ağırlıklarını çeken mukaddes temeli berhava edecek kadar müthiş olursa?

ŞEREF – Bunlar... Kelimeler...

(Hüsrev yerinden fırlayıverir. İç odayı salondan ayıran perdenin önüne zıplar. Geçidin sağında iki taraftan da görünen kordonu yakalayıp bir hamlede çeker. Ânî olarak iç oda bütün eşyasıyla görünür. Perdenin tam açıldığı yerde ve ortada, elinde çantasıyla bir heykel gibi dimdik Zeynep durmaktadır.)

SEKİZİNCİ SAHNE (Zeynep – Evvelkiler)

(Şeref neye uğradığını şaşırılmış, karısına bakmakta. Mansur utancından sağ eliyle gözlerini kapatmıştır.)

HÜSREV – (Sağ elinde kordon. Sol elini Şerefe uzatmış) Karınız metresimdir. Bunu da yazın!

(Odadakiler donmuş, yerli yerinde. Zeynep olduğu yerde kaskatı, gözleri Hüsrev’de. Hüsrev perdenin kenarında, yarı eğilmiş Şerefe doğru. Şeref karısına karşı bitkin ve şaşkın. Mansur elini yüzünden çeker ve heyecanla bakınır. Bir kaç saniye geçer Şerefte bir kımıldanış başlar.)

ŞEREF – (Hüsrev’e dönerek) Bu hareketinizi size çok pahalı ödeteceğim, Hüsrev Bey!

HÜSREV – Bugün ödettiğiniz gibi...

ŞEREF – Hayır! Bu defa sizi lâayık olduğunuz yere, tımarhaneye tıktıracağım.

HÜSREV – Ah, bunu sizden beklerim.

ŞEREF – Sade benden beklemeyin! Dostunuz akliyecî Nevzat’ın da fikri bu. Hattâ işlettiği hususî tımarhane için iyi bir reklâm olacağınıza da emin. Demin gördüm, şu dakikada annenize tımarhanesini gezdiriyor. İyi bir yer olduğunu kabul ettirmek için.

...

Piyetin en vurucu hadiselerinden birisini çerçeveleyen bu diyalog, eserin yazılışının ardından Babıali çevrelerinde bir aksülamel doğmasına ve ardından da kurcalamalara vesile olmuştur. Evvela “Piyetin bu kısmında, gazetecilere hakaret mi ediliyor?” şeklinde beliren soru, dönemin muharrirlerindeki nefis zâfiyetini ispatlarcasına zamanla “Acaba bu hadise kimin başından geçmiştir?” şekline dönmüştür. Evet, karısı Necip Fazıl’a metres olma arzusunu ifşa eden bir muharrir varsa o kimdir?.. Vaktin “önde gelen” kalemşörlüğünün içerisinde bulunan meşhur bir kimseyle, Malatya suikastinin masum(!) kurbanı Ahmet Emin Yalman’la ilgili Üstad Bab-ı Ali’de şunları yazmaktadır:

“...Temsil esnasında bir gün Ahmed Emin Yalman İş Bankasına gelecek, Mistik Şair’e kartını gönderip kabul edilecek ve suratında vasıflandırılması çok zor bir tebessüm, Mistik Şair’e diyecektir ki:

– Herkes piyesinizdeki gazete patronunun beni hedef tuttuğunu, misal aldığıını söylüyor. Karısı da benim karımmış... Doğru mu?

Mistik Şair nefretle dolacaktır:

– Ahmed Emin bey; böyle bir şüpheniz olsa bunu nasıl sorabilirsiniz?.. Türklük anane ve ahlâkında, karısına bu türlü dil uzatan bir adama karşı, ya anlamamazlıktan gelme, yahut o adamı çekip vurma vardır. Fakat böyle bir şey, sizi ve karınızı bir kere bile görmemiş bir adama nasıl sorulur ve hangi haya ve iffet duygusuna sığdırılabilir?.. Siz Babıâli’yi ne kadar da renklendiren bir insansınız!”

İşte matbuatı işgal eden mirasçılara ışık tutan muharrir budur ve piyeste çizilen muharrir portresi, bu insanların yanında neredeyse zayıf kalmaktadır.

Kemmiyette hayli uzun olmasına rağmen Bir Adam Yaratmak gibi bir eserin yanında keyfiyet noktasında hayli aciz kalan bu incelememizi noktalarken, tekraren beyan etmekte hiçbir beis görmüyoruz ki Bir Adam Yaratmak bu topraklar üzerinde yazılmış en iyi tiyatro eseri olmalıdır ve kesinlikle dünya çapında bir belagat harikasıdır. Hem olay örgüsü, hem de mükemmel diyalogları yönüyle çok mühim bir yere sahip olan bu eser, sahip olduğu derinlik ve ele aldığı mevzusu yönüyle şimdiden adını klasikler arasına yazdırmayı garantilemiş gibidir. Üstad’ın siyasi görüşünü tasvip etmeyen ve bu sebeple ona her daim önyargıyla yaklaşan insanlarca bile takdir edilen bu eser, bugün olduğu gibi hak ettiği ilgiyi hala göremese ve devlet tiyatroları yönetmeni sıfatını taşıyan kişiler, marifetmiş gibi eseri metafizik yönünü budayarak sergilediğini söyleme cesaretini gösterebiliyorsa da, yine bugün olduğu gibi üstün bir sezgi ile, şaşmaz bir bedahet hissiyle iyiyi

seçebilen mizaçların takdirlerinde kıyamete kadar yaşayacaktır.

Not: Bu eser, 1977 yılında Yücel Çakmaklı tarafından filme aktarılmış ve Üstad'ın da beğenilerini kazanan bu yapım TRT'de yayınlanmıştır.

Yararlanılan Kaynaklar:

1. Necip Fazıl Kısakürek, Bir Adam Yaratmak
2. Necip Fazıl Kısakürek, Bab-ı Ali
3. Necip Fazıl Kısakürek, Türkiye ve Komünizm
4. Necip Fazıl Kısakürek, O ve Ben
5. A. Arif Bülendoğlu, Necip Fazıl Kısakürek: Şiiri – Sanatı – Aksiyonu
6. Orhan Okay, Portreler: Necip Fazıl Kısakürek
7. Mustafa Miyasoğlu, Ölümünün 18. Yılında Necip Fazıl'ın Şahsiyeti, Eserleri, Tesirleri
8. Ali Haydar Haksal, Necip Fazıl: Büyük Doğu Irmağı

Üstad Sınıfı / Trradomir